

A KÖZÉPISKOLÁSOK ZENEI ÍZLÉSE

HIGH SCHOOL STUDENTS' MUSICAL TASTE

Hausmann Kóródy Alice

Abstract: In our thesis written in 2011, we have presented a research about the range of values of Hungarian high school students from Romania: the relationships between their cultural consumption, their approach to music and their musical taste. We carried out surveys in the 13 largest Hungarian language high schools from Transylvania, respectively the Hungarian high school of Bucharest. A total of 564 10th grade students were surveyed. The data was analyzed based on seven variables. Besides the questionnaires, a compact disc containing musical fragments was used. On this occasion, we will present our results and conclusions of our research regarding the musical taste.

Key words: youth, musical preferences, age groups, genders, social status

A zenei ízlés

Az alkotás- előadás-befogadás algoritmusában az összekötő elem az ízlés, mely széles skálán mozog az ösztönöstől az avatott esztétikai ítéletig (Angi, 2008). A zenei ízlés rendkívül összetett jelenség, amely egyéni, társadalmi és kulturális tényezők függvénye. A felsorolt tényezők egyes összetevőinek (életkor, nem, személyiség, szociális státusz, lakóhely, iskola, intézményi ellátottság stb.) fontos szerep jut az ízlés kialakulásában. Ezzel magyarázható, hogy a zenei ízléssel több, nem zenei diszciplína is foglalkozik: agykutatás, pszichológia, pedagógia, szociológia, esztétika.

A kutatások alapvető kérdése, hogy mi az, ami befolyásolja a zenei ízlés milyenségét, miért különbözik az emberek zenei ízlésítélete, zenei preferenciája? A legfőbb problémája az ez irányú kutatásoknak a kérdésfelvetés mögött húzódó fogalmi ambivalencia. Ízlés vagy preferencia? Van, aki szinonimaként használja, mondván, hogy a preferencia hosszú távon szerzett tapasztalatok által kialakított ízlés. Ezzel szemben vannak szerzők, akik úgy gondolják, hogy az ízlés fogalmát általános értelemben kellene használni, míg a preferencia fogalmát a pillanatnyi konkrét szituációra. Schulten (1990) javasolta a posztpreferencia fogalmának bevezetését is, amely a zenei ellenszenv mérésére szolgálna, mert véleménye szerint ennek ugyanolyan súlya van, mint a preferenciának, s ennek mérése, fontos lenne a zenei ízlésjelenség teljes megértésében (Behne, 1994).

A zene és közönség viszonyrendszere (mely a zenei ízlés kérdéskörére épül) nemcsak az esztétika, hanem szociológia tárgya is. E kettős szempont alapján először Adorno (1998) közelített a témához. Úgy látja, hogy a zene és a közönség (zenehallgató) viszonyának megértése rendkívül kiterjedt empirikus kutatásokat igényelne, de egyben az elméleti kérdések kidolgozását is.

Témánk szempontjából kitüntetett figyelmet érdemel Renate Müller (1990) kutatása, amely a zenepedagógia nézőpontjából közelít az ízlés természetének megértéséhez és magyarázatához. Kutatása során (N=363) arra a következtetésre jutott, hogy a serdülők zenéhez való viszonyulása rendkívül hiányos, mert a zene befogadását egy egész sor tényező gátolja, mindenekelőtt a türelmetlenség és az információszegénység. A preferenciák az egyszerű szerkezethez és az általánosan ismerthez ragaszkodnak. Ennek következménye a zenével kapcsolatos deficit magatartás, amelyet az eszkatikus zenehallgatás, hallgatói egyoldalúság, szembefordulás az analitikus gondolkodással, az értelem ellen fordulás, a zene sztereotipikus feldolgozása, bizonyos zenei műfajokkal szembeni

előítélet, a szentimentális zenehallgatás jellemez, ellentétben a kognitív kiegyensúlyozott zenehallgatással. Müller nem a zenével kapcsolatos deficit magatartást akarja bizonyítani, hanem sokkal inkább célja feltárni és nyilvánvalóvá tenni azoknak a társadalmi feltételeknek a hatásait, amelyek a zene gátlásos és/vagy rugalmas befogadását indokolják.

A zenei ízléssel kapcsolatos kutatások általában az életkor, a nem, a szociális státusz függvényében igyekeznek következtetésekre jutni.

Az életkor az ízléskutatásban jelentős tényező. Az életkori különbségek ízlésbeli különbségeket is mutatnak. Figyelemre méltó, hogy ez a szakadék a '70-es években sokkal nagyobbak mutatkozott (Holbrook-Schindler, 1989.- idézi Behne, 1994). Az utóbbi harminc évben erős közeledés figyelhető meg a serdülők és a felnőtt generáció zenehallgatási szokásai között (Schafers, 1998). A jelenség azzal magyarázható, hogy a mai szülők szocializációja idején, a '60-as évektől, a kommunikációs technológia fejlődésének következtében általánossá vált a tömegzene. Az akkor szocializálódott korosztály ízlése ennek következtében lényegében nem változott, s ezért egyre közelebb kerül a fiatalok és a felnőttek zenei ízlése. A különbség ma már alig érzékelhető. (Behne, 1986).

A nemek közötti különbség is megnyilvánul a zenei ízlésben. A fiúk általában a „kemény” zenei irányzatokat kedvelik (Heavy Metal, Hard Rock), míg a lányok inkább a „lágy” stílust (slágerek, örökzöldek). Ez utóbbiak nagyobb arányban használják a zenét hangulatmódosításra, mint szociális kapcsolatfelvételre (Behne, 1994).

A szociális státusz szintén hatással van a zenei ízlés (Bourdieu, 1978, Pasquier, 2002) alakulására. Ebben a családi kulturális tőke meghatározó. A kutatások egybehangzóan azt bizonyítják, hogy a magas iskolázottak körében nagyobb a klasszikus zenét kedvelők aránya, míg az alacsonyabban iskolázottak esetében a popzene népszerű. Van azonban kivétel is: a hatvanas években a jazz és a beat zene a magasabban iskolázottak körében is hódított (Behne, 1986).

Az új évezred kutatásai arra a következtetésre jutottak, hogy a zenei preferenciában kifejeződő hierarchia kezd megrendülni (Glévaec és Pinet, 2003, Molenat, 2010). Ez a jelenség viszont nem jelenti a társadalmi osztályok közötti ízléskülönbség megszűnését. A határ a komoly és könnyűzene kedvelőinek tábora között csak egy irányban mozog: a komolyzene kedvelői bővítik kulturális fogyasztásukat a könnyűzenével is (Couleugeon, 2010). Mindazonáltal a zenei „mindenevés” ismét szemben áll az alacsonyabb osztályok kizárólagos ízlésével, ugyanakkor segít beemelni a könnyűzenét a kortárs jó ízlés normáinak kereteibe. Továbbá Couleugeon felhívja a figyelmet a zenehallgatási helyzetekre is: ugyanaz a személy, autózás közben bekapcsolja a Nostalgia Rádiót, de az otthoni hi-fi berendezésen Brahmsot hallgat. Ez a „zenei ökumenizmus” azonban csak a felsőbb osztályok sajátja.

A zenei ízlés kérdését nem lehet csak a komoly és könnyűzene preferáltságának alapján megvilágítani, mert a különbségek e két kategórián belül is megmutatkoznak. Éppen Pasquier (2002) kutatása bizonyítja, hogy a különbségek a populáris zene preferenciáján belül is jól kitapinthatóak.

A deficit-elmélet a serdülők általános és zenei kultúráját szubkulturális vagy ellenkulturális jelenségnek minősíti (Kloppenburger [1987], Schmidt [1985], Schütz [1982] – idézi Müller, 1990). Tény azonban, hogy nemcsak a korlátozott befogadás, hanem az ennek megfelelő zene létezése is bizonyítja, hogy ezt a kultúrát a szükséglet hozta létre. A civilizáció által teremtett túlterheltség, céltalanság, bizonytalanság által létrejött űr teremti ezt a szükségletet (Müller, 1990).

A felmérések eredményei sok kérdésre választ adnak, de arra kevésbé, hogy mi az a lényegi láncszem, ami hiányzik a zene és közönség között, mi az, ami elzárja a komoly zenét a tömegektől, mi az, ami a kutatásokból kirajzolódó, elutasító vagy elfogadó zenei ízlést megindokolhatná. Valószínűleg, az okot a befogadó érzelmi-értelmi viszonyulásában, illetve a komolyzene kevésbé közérthető voltában kell keresnünk (Demény, 2010, Chirodea, 2008).

A zenei ízléssel kapcsolatosan felsorolt kutatások a zenehallgatói-befogadói magatartás lehetséges eredőit járták körbe. Ha azonban a sokféle helytálló megközelítést és megállapítást összegezni szeretnénk, akkor, az okoktól (pedagógiai és szociális) függetlenül, csak az eredményre koncentrálva, úgy véljük Losonczy Ágnes (1969) megállapítása magyarázza meg a tényeket. Losonczy kétféle zenehallgatói alaptípust különböztet meg: a hallgató, érzékelő, elengedett és a figyelő, értő, értelmező típust. A különbség eredendő okait abban látja, hogy míg „az egyikben koncentrált munka, szellemi

teljesítmény ad eredményt, a másikban lényegében nincs munka és nem is volt”(Losonczy, 1969, 195). Ez a gondolat rendkívül fontos a kutatásunk szempontjából, mert valószínűsíthető, hogy nemcsak a befogadás, a zenei ízlés, hanem a zenei nevelés alapvető problémái is innen erednek.

A romániai magyar középiskolások zenei ízlése

Empirikus vizsgálatunk tizenhárom romániai város egy-egy magyar liceumában készült (Bukarest, Brassó, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda, Marosvásárhely, Nagyenyed, Kolozsvár, Zilah, Nagybánya, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Arad, Temesvár). Kérdéseinkre 564 X. osztályos, humán- és reál-tagozatos tanuló válaszolt.

Felmérésünk során a kérdőív kitöltését megelőzte egy zenei ízlésfelmérés. A tizenkét zenei idézet¹ tartalmazó anyagot úgy állítottuk össze, hogy tartalmazzon könnyűzenét, népzenei és komolyzenét, illetve a csoportokon belül különböző műfajokat, irányzatokat. A zenei idézeteket tetszés szerint kellett osztályozniuk egytől tízig terjedő skálán. Ennek alapján kiszámítottuk az egyes zenei idézetek osztályzatainak átlagát. A kapott eredmények alapján újabb átlagot számolhattunk, amely megmutatja, hogy a komolyzene (4,85), a könnyűzene (6,78), a népzene (5,64) és a manele (3,15) milyen sorrendben követik egymást a középiskolások zenei preferenciájában.

Hipotéziseink alapján nem is tűnik meglepőnek a komolyzene és a népzene alacsony osztályzata, annál inkább elgondolkodtató a könnyűzenei műfajok gyenge-közepes átlaga. Várakozásaink szerint ez utóbbiaknak kiemelkedő osztályzatot kellett volna kapniuk, hiszen mint látni fogjuk, éppen ezeket a hallgatják naponta. Ez a langyosnak mondható viszonyulás azt jelzi, hogy a könnyűzene is csak „hangfüggőnyként” van jelen az életükben.

Az országos felmérésben az időkorlát miatt nem volt lehetőségünk megkérni válaszadóinkat, hogy azt is leírják, miért tetszik vagy nem a hallgatott zene. Mégis, úgy gondoltuk jobban megérthetjük preferenciáikat ilyen válaszok segítségével, ezért a felmérésben részt vett két liceumban kerestük és megtaláltuk ennek lehetőséget.²

A válaszokat olvasva az elemző figyelmét rögtön a válaszok stílusa vonja magára. Mint már említettük, azt kértük, hogy írják le, miért tetszik vagy nem a hallgatott zenei idézet, és főképp, milyen érzéseket, érzelmeket, gondolatokat vált ki belőlük. Ehelyett rövid, kategorikus ítéleteket kaptunk, meglehetősen alacsony nyelvi színvonalon, amelyek erősen korlátozott zenei (és nyelvi) kódról tanúskodnak. A türelmetlenség és enerváltság hangján írnak arról a zenéről, amit nem szeretnek, vagyis ami nem szórakoztatja őket („idegesítő, nyivákolnak benne! Nagyon rossz! Ha már imádkozunk, tegyük ezt meg normálisan, ne nyivákolva”; „ez nagyon nem tetszik, nem szeretem a népzenei, idegesítő, ahogy énekel a nő”; „Te jó Isten, inkább süketüljek meg. Ez emberkínzás”; „ez a hang valami őrjítő” stb.). Az indulatos ítéletek a differenciált megértés hiányára utalnak. Mégis, kirajzolódnak azok a szempontok, amelyek meghatározzák zenei preferenciáikat és posztpreferenciáikat.

Ahhoz, hogy a zene elnyerje tetszésüket, az első és legfontosabb szempont az, hogy „pörgős”, „ritmusos” legyen (Nagyon pörgős, ezért nekem is jó kedvem lesz”; „Tetszik, mert pörgős, nagyon jó a ritmusa”; „jó a ritmusa, szórakoztató és jókedvre derít:”) stb.). Ami ennek a kritériumnak nem tesz eleget, arra már nem is figyelnek. Mindent elutasítanak, ami ennek az elvárásnak nem felel meg és unalmasnak, „templominak”, lehangolónak tartják (pl. Kodály: Esti dal).

A pörgő ritmus mellett a dalszövegeknek van döntő szerepe („Érdemes az ilyen rap szöveget végighallgatni, mert legtöbbször igazság van benne”; „nem szeretem!!! Unalmas, semmi szöveg nincs benne”; „tetszik a szövege és az énekes hangja”; „annyira nem jött be, mert túl zavaró volt a sok hangszer és hiányoltam a dalszöveget” stb.). Érdekes módon csak a ritmusról és a szövegről van szó.

¹ Az ízlésfelmérésen elhangzott művek: egy-egy rock, house, jazz, R'n'B és rap zenei idézet, valamint füzesi csárdás (Sebestyén Márta előadásában), J. S. Bach: *d-moll toccata és fuga*, W. A. Mozart: *Don Giovanni*, F. Mendelssohn: *Szentivánéji álom* – nyitány, M. Ravel: *Bolero*, Kodály Z.: *Esti dal*.

² A pótlólagos felmérésben 55 diák vett részt, ami a teljes mintának szűk 10%-a. Mégis úgy gondoltuk, bemutatjuk válaszaikat, annál is inkább, mert úgy érezzük, hogy a kutatót közelebb segítették az alapkérdés megértéséhez.

Egyetlen olyan kommentárt olvashattunk, amely szerint a hallgatott mű a hangzása miatt tetszik („szép a két szólam összecsengése, gyönyörű a kórus hangzása”).

A válaszok alapján úgy tűnik, hogy a többség számára a dallamnak nincs is szerepe a zenehallgatásban, az üzenetet pedig kizárólag a szöveg közvetíti. Tehát a zene három dimenziójából (ritmus, dallam, harmónia) tulajdonképpen csak egyet vesznek tudomásul. Ebben az esetben érthető, hogy miért utasítják el azt a zenét, amelyben nem a ritmusé a kiemelt szerep, hanem a maga komplex hármasszövegszervezésében hordozza az üzenetet, függetlenül attól, hogy van-e szövege, vagy sem.

A válaszokból kiderül az is, hogy mi a fontos. A „jó zenének” két kritériumnak kell megfelelnie: lehessen rá bulizni és lazulni. Ez pontosan igazolja azt a feltevésünket, hogy a zenének csak a szórakoztató funkcióját élék meg (azt is meglehetősen egysíkúan), így kirekedtek a zeneművészet, a zene teljességének világából.

Több esetben is előfordult, hogy a komolyzenéről „régifilmek” hangulatára asszociáltak, vagy azt mondták, hogy ez „a régi időkben passzolt”. Pasquier (2002) kutatásában olvashattuk, hogy az ifjúság túlnyomó többsége a komoly zenét avított tartja.

Akad néhány tanuló, aki valóban kérésünknek megfelelően igyekezett válaszolni. Megpróbáltak az ismeretlen zene üzenetére koncentrálni és sikerült is megérezniük belőle valamit. (Mendelssohn: Szentivánéji álom: „mintha egy régi film zenéje lenne, amikor egy háború elején van minden, feszültség”; „hát tetszik kicsit, olyan, mint a mesékben a pörgős részeknél”; Ravel: Bolero: „ez tetszik, olyan, mintha valahova bevonulnék, és mindenki engem figyel, ezt az érzést váltja ki belőlem”). Ez óvatos derűlátásra ad okot, mert úgy véljük, a megfelelő zenei nevelés még napjainkban is célravezető lehetne.

Kérdőíves vizsgálatunk zenei ízlésre vonatkozó eredményeit a fennebb leírt elméleti keretnek megfelelően három szempont: az életkor, a nem és a társadalmi háttér alapján mutatjuk be. Mielőtt azonban e három szempont szerint elemeznők a kapott válaszokat, fontosnak tartjuk az általános zenei preferenciákat és posztpreferenciákat, valamint az említett szerzők által meghatározónak tartott csoportnyomás hatását is tárgyalni.

A zenei preferenciákra részletesen is rákérdeztünk, felsorolva a különböző zenei válfajokat, illetve a könnyűzene divatos stílusirányzatait.

A válaszokban jól kirajzolódik a tizenkét felsorolt zene kedveltségének hármasszövegszervezési tagolása. Az első csoportban a kiugróan kedvelt (58,3%) rock előzi meg a house-t, a popzenét illetve a rap-et. A mezőnyt tehát négy könnyűzenei irányzat vezeti.

A középmezőnyben a tánczene, a mulatós és a jazz mögött a komolyzene zárja a sort. A komolyzene elfogadottsága tehát gyenge közepes (22,2%). Azonban ezt az adatot fenntartással kell fogadnunk, hiszen az ízléscsoporton kapott válaszok alapján, Bach, Mozart, Mendelssohn, Ravel és Kodály zenéje kiugróan alacsony osztályzatot kapott.

Az utolsó, legkevésbé hallgatott csoportot a népzene³ vezeti, ezt követi a magyar népdal, a manele, majd az egyházzene⁴ zárja a sort. Kutatásunk célja szempontjából, figyelemre méltó adat a népzene ilyen mértékű elutasítottsága (17,6% hallgatja). Ez az adat a rendkívül gazdag népdalkincsünk elvesztésének veszélyét vetíti előre, amely nem csak zenei, hanem etnosz- és identitásbeli veszteséget is jelenthet. Első sorban az egyházak számára lehet fontos jelzés az egyházzene határozott elutasítottsága (8,5% hallgatja), illetve az, hogy nála még a manele is népszerűbb.

³ A népzenevel kapcsolatban fontosnak tartjuk megjegyezni, hogy bár kevesen hallgatják, ez mégis eredménynek számít, hiszen a több generáció óta városban élők népdalismerete már nem a természetes kútfőkből ered. A városi ifjúság esetében inkább a népdal „visszahódításáról” beszélhetünk, annak a szemléletnek a megnyilvánulásáról, amely kulturális értékeink megőrzésére irányul. Nem véletlen, – amint azt a kutatásunk is igazolta –, hogy a népzene kedvelőit a színvonalasabb kulturális orientáltság jellemzi.

⁴ Egyházzene fogalmán itt nem a klasszikus egyházzenei műfajokat és a komolyzenei vallásos ihletettségu műveket értjük, hanem a különböző egyházak templomi szertartásin ma használatos zenét.

Nemcsak a preferenciákat kérdeztük meg, hanem mintegy ellenőrző kérdésként azt is, hogy milyen zenét utasítanak el leginkább, vagyis a posztpreferenciát (Schulten, 1990). A kérdés (Van-e olyan zene, amely kifejezetten irritál?) nyitott volt, nem tartalmazta a zenei válfajok, műfajok, stílusok megjelölését, azért, hogy semmilyen módon ne befolyásoljuk a válaszadást. Mit olvashatunk ki a válaszokból?

1. A preferencia mérésénél a manele megelőzte az egyházzeneét. A posztpreferenciákban az egyházzene elő sem fordul. Nyilván azért, mert annyira nem ismerik, nem hallgatják, hogy nincs is a látóterükben.

2. Miközben a rock a legkedveltebb könnyűzenei műfaj, érdekes módon az elutasítottasága is a legnagyobb. Ez a jelenség valószínűleg azzal magyarázható, hogy a fiatalok zenei preferencia szerint táborokba tömörülnek, s ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy a saját csoportjuk zenéjével azonosulnak, hanem abban is, hogy a másik csoportot igyekeznek a megkülönböztetés okán elutasítani. Mivel a rock-rajongóké a legnépesebb tábor, valószínű ezért utasítják el ilyen hangsúlyosan azok, akik valamilyen más stílus-orientált csoportba tartoznak.

3. A preferencia mérése is mutatta, hogy a népzene kevésbé kedvelt, de a posztpreferencia mérés mutatói még inkább aláhúzzák ezt a tényt, mert a negyedik leginkább elutasított zene.

4. A magyar nótát senki nem jelölte. Ez több dolgot jelenthet: a. hallgatják, elfogadják; b. annyira nem hallgatják, hogy nem is kerül a látóterükbe; c. nem különböztetik meg az autentikus népzeneétől, s a népzene elutasítottaságában a magyar nótáé is benne van.

5. A komolyzene nincs az elutasított zenék között. Ez valószínű, nem azt jelenti, mint az egyházzene esetében. Láthattuk ugyanis a preferenciamérésnél, hogy elfogadottsága a középmezőny alján van, a fiatalok kb. fele gyakran, vagy ritkábban, de hallgatja, tehát a látóterükben van, viszont egy langyos viszonyulás érzékelhető, amely el nem utasítja ugyan, de nem is tartozik a kedvencek közé.

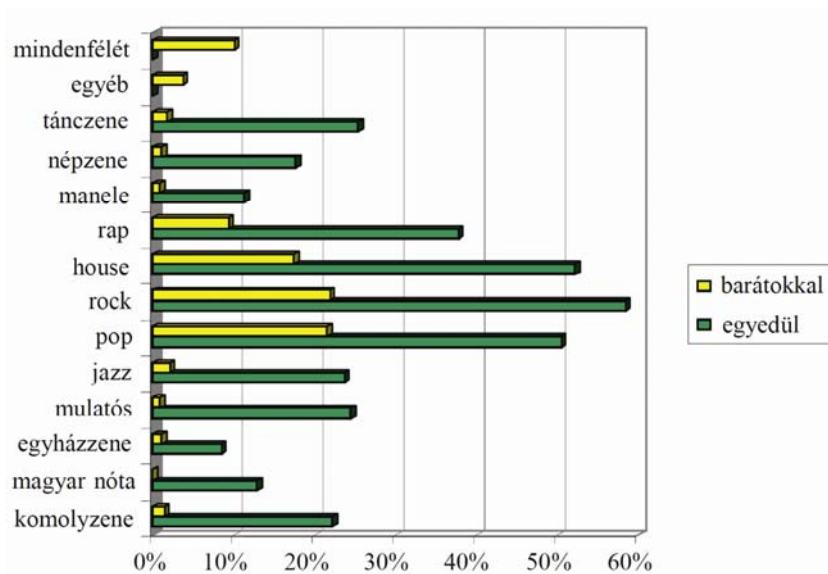
A zene a baráti együttlétek fontos tartozéka, ezért az is megkérdeztük, hogy milyen zenét hallgatnak a barátaikkal? Ez a kérdés is nyitott volt, nem soroltuk fel a lehetőségeket. Az „egyéb” kategória, a megnevezetteken kívüli zenei stílusokat jelenti (R'n'B, techno, beat, blues stb.), amelyek egyenként az egy százalékot sem érték el, ezért egy kategóriába soroltuk őket. A válaszok árnyalják az egyéni preferenciák mutatóit. Ugyanaz a négy stílus – rock, pop, house, rap – uralja a barátokkal való zenehallgatást is, de ebben az esetben a sorrend megváltozik, a pop megelőzi a house-t. Továbbá, az is kiderül, hogy az egyéni preferenciák sokkal változatosabbak, mint a csoportpreferenciák. Valószínű, az uralkodó stílusirányzatok emblemikus zenék, amelyek az összetartozás meghatározói. Ebben az esetben a csoport nyomásgyakorlásának lehetünk tanúi, hiszen amit a diákok több mint húsz százaléka egyedül hallgat, a csoportos zenehallgatásban két-három százalékra redukálódik. A jelenség igazolja az első részben idézett kutatások eredményeit, amelyek szerint a csoportnyomás rendkívül merev határokat von (nemcsak a zenéhez való viszonyulásban), beszűkíti a válogatás lehetőségét, illetve az egyéni ízlés fejlődését.

A 1. ábrán összefoglaltuk az egyéni, és a barátokkal való zenehallgatás preferenciáit. A szembeötlő különbségeken túl jól látható, hogy egyes válfajok, műfajok, stílusok áldozatul esnek a barátokkal való zenehallgatásnak, viszont megjelennek mások is, amelyek az egyéni preferenciákban nem fordultak elő, bár elenyésző mértékben.

Három stílusirányzat uralja a fiatalok zenehallgatását, és ezeket követi némiképp lemaradva a rap.

Az egyéni preferenciákban 25,4%-ot mutató tánczene és a 23,6% -os hallgatottságot mutató jazz a csoportos zenehallgatásban csak 1,8%, illetve 2,1% teret kapnak. A barátokkal való zenehallgatás legnagyobb vesztese a magyar nóta, mert míg egyénileg 12,9% hallgatja, addig társaságban egyáltalán nem. A komolyzenét pedig több mint 20%-al kevesebben, elenyésző mennyiségben hallgatják a barátaikkal, mint egyedül.

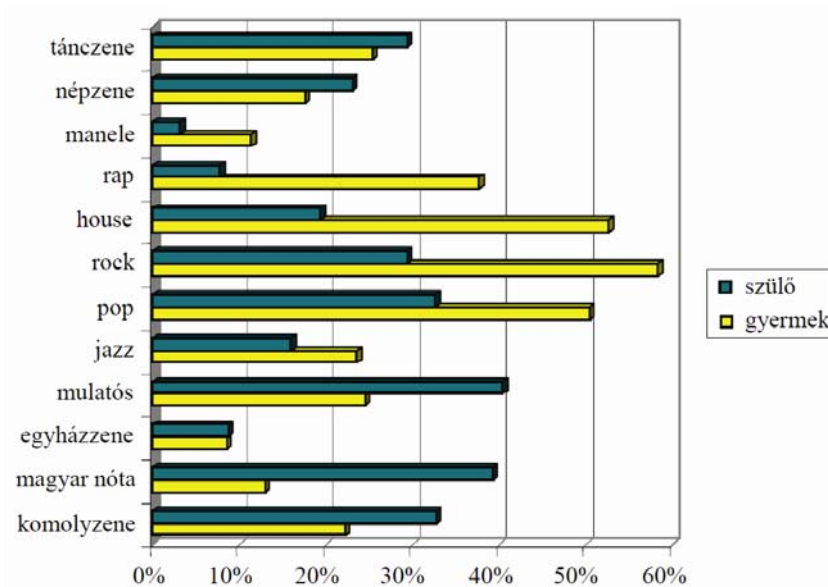
Az egyéni és csoportos zenehallgatás ilyen nagymértékű különbözősége azt bizonyítja, hogy szerencsére az egyéni ízlés sokkal változatosabb, szerteágazóbb, mint amit általában a fiatalok zenei ízlésének gondolunk.

1. ábra. Az egyéni és a barátokkal való zenehallgatás különbözősége

Az életkor mint a zenei ízlést befolyásoló tényező

Vizsgálódásunk alanyai mind X. osztályos tanulók, tehát az életkor csupán egyetlen, a szülő és gyermek vonatkozásában kaphat hangsúlyt az elemzésünkben. Ezért a szülők zenei preferenciáira is rákérdeztünk. A válaszok alapján megállapítható, hogy a családokban élő gyakorlat a zenehallgatás, mert a válaszadók mindössze 4,4%-a állította, hogy szülei nem hallgatnak zenét.

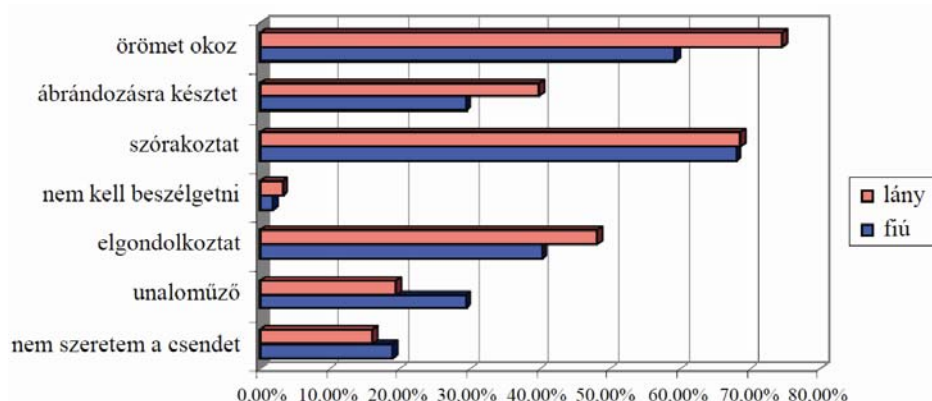
2. ábra. A szüleid általában milyen zenét hallgatnak?

A generációs váltás legnagyobb vesztese a magyar nóta (-23,3%), ezt követi a mulatós (-15,9%), a komolyzene (-10,5%), a népzene (-5,4%) és végül a tánczene (-4%). A fiatalok szülei ízlésével szemben a divatos, dinamikus stílusú könnyűzenét kedvelik (house +37,2%, rock +30,9%, rap +29,9%, pop +17,8%). Érdekes, hogy az ifjúság körében, a szüleihez viszonyítva nőtt a jazz hallgatottsága (+7,6%) is. Bár a manele a legelutasítottabb műfaj, mégis a diákok 8,2%-kal többen hallgatják, mint szülei. A jelenség valószínűleg annak tulajdonítható, hogy a manele viszonylag új irányzat, amely a szülők fiatal korában, ízlésük kialakulása idején nem volt elterjedt.

Témánk szempontjából külön figyelmet érdemel a komolyzene iránti igény több mint 10%-os térvessztése egyetlen generációváltás során. Nem állnak rendelkezésünkre hazai kutatások, de - amint arra rámutattunk - a nemzetközi vizsgálatok a 70-es évektől kezdve kimutatták ezt a tendenciát.

A zenei ízlés nemek szerinti különbözősége

Mielőtt a zenei preferenciák nemek szerinti különbségét elemezzük, fontosnak tartjuk bemutatni a fiúk és a lányok zenehallgatási motivációjában mért eltéréseket. Mivel a zenehallgatás társadalmi státusztól függetlenül az ifjúság kitüntetett kulturális gyakorlata, nem érdektelen tudnunk, hogy mi motiválja ezt az állandósult kapcsolatot a zenével. Ezért kérdeztük meg, hogy miért hallgatnak zenét.

3. ábra. A zenehallgatás motivációjának nemek szerinti megoszlása

A „nem szeretem a csendet”, „unaloműző”, „nem kell beszélgetni” válaszok, amelyeket összesen 43,2% jelölt meg, a zenével szembeni közömbösségre utalnak. Ennek a hallgatói magatartásnak a zenével szemben nincsenek elvárásai, ennél fogva teljesen érdektelen annak minősége, tartalma, ez esetben a zene valószínű, egyszerűen akusztikai ingerforrás. Vélhetően ők azok, akik az Adorno (1998) által meghatározott ízléstipológiában a közönyösek tábort képezik.

A válaszok alapján látható, hogy a zenét sokan az érzelmek síkján élik meg („ábrándozásra készlet”, „örömet okoz”). Ez már tartalmasabb zenehallgatást jelent, mert azt feltételezi, hogy figyelnek is arra, amit hallgatnak, és érzelmi reflexióik vannak, tehát a hallgató és a zene között szervezesebb kapcsolat alakul ki, bár valószínű, hogy ez a kapcsolat messze jár a zene lényegétől. Őket az Adorno tipológiájában, talán az emocionális hallgatókkal azonosíthatnók. Valószínű, ha kutatásunk keretei megengedték volna ennek a kérdésnek a mélyebb elemzését, a válaszokban a Hartmann (1977) által leírt álesztétikai magatartás⁵ is tetten érhető volna.

A teljes mintában a legtöbben azért hallgatnak zenét, mert szórakoztatja őket. Ez az adat is igazolja Adornot, aki idézett tanulmányában azt állítja, hogy zenét szórakozásként hallgatók tábora a legnépesebb.

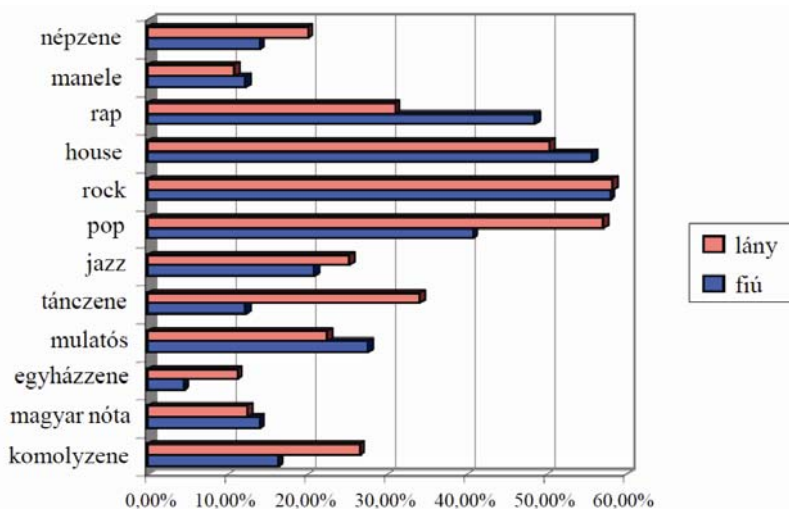
Mindössze 44, 9% válaszolta, hogy a hallgatott zene elgondolkoztatja, azaz, csupán ennyien viszonyulnak mentálisan is a zenéhez. Beszélgettünk fiatalokkal, s ennek alapján állíthatjuk, hogy sajnos nem a zene, hanem a szövegek gondolkoztatják el őket, tehát a zene csupán a szöveg hordozója. Azért sikerül a szövegnek, s általa a zenének is megérintenie őket, mert benne a saját meg nem fogalmazott érzelmeik és gondolataik köszönnek vissza.

⁵ Az álesztétikai magatartás három típusát Hartmann (1977) határozta meg. Az első a „csakis az anyag iránt való lelkesedés”, amelyet csak a szórakozás, a hétköznapoktól való elszakadás vágya motivál, s amely számára közömbös az alkotás művészi minősége. A második az olcsó, felszíni hatáshoz való tapadás, amelyet a lapos, vagy vulgáris érzelmi hatás jellemez, a befogadó a saját fantáziájának csapongását éli meg. A harmadik pedig az autoesztétikai magatartás, ennek során a befogadó saját érzelmeiben lubickol, miközben minden, ami a műben strukturális, eltűnik.

Úgy tűnik, a lányok aktívabb zenehallgatók. A 3. ábra tanúsága szerint a lányok az emocionális zenehallgatók. A zenehallgatás első sorban nekik szerez örömet (0,000), őket készíti ábrándozásra (0,000). Az életkor és a nem sajátosságait figyelembe véve, ez nem meglepő. Viszont az valamennyire igen, hogy gondolati úton is inkább ők közelítenek a zenéhez. Hiszen az elfogadott pszichológiai sztereotípiák szerint a lányok ebben a korban különösen érzelmesekek, a fiúk pedig inkább a logika, az ésszerűség talaján állnak. Ezért érdekes, hogy a zenén (vagy talán a szövegen?) való elgondolkodás is inkább a lányokra jellemző ($p = 0,039$). A szórakozásból zenét hallgatók között is a lányok vannak többen, de ebben az esetben a mintában való arányukhoz képest nincs szignifikáns különbség. Ez egyértelműen mindkét nemre jellemző. A szakirodalom, illetve a szabadidő eltöltésének és a kulturális fogyasztás elemzésének alapján⁶ azt feltételezzük, hogy a nemek különbözősége a zenei ízlésben is megmutatkozik. A 4. ábrán a fiúk és a lányok zenei ízlését hasonlítjuk össze.

Az első tény, amely a 4. ábrából kiolvasható az, hogy a lányok több zenét hallgatnak, mint a fiúk. A fiúk főképp a rap hallgatásában előzik meg a lányokat, de ők hallgatnak több mulatóst, magyar nótát és manele-t is. A vizsgált adatok alapján ez nem meglepő. A lányok, többen tanulnak hangszert, többet énekelnek, és több zenét hallgatnak, emocionálisabb, sőt, tudatosabb zenehallgatók, mint a fiúk, úgy tűnik tehát, hogy valamivel igényesebben válogatnak.

A lányok főképp a három legdivatosabb könnyűzenei műfajt (rock, pop, house) helyezik előtérbe és ezt követi a tánczene. Bár a tánczenét a rap követi, mégis némi öröme ad okot, hogy utána a komolyzene következik, amely a lányok körében 27%-os hallgatottságával, kevéssel ugyan, de megelőzi a jazzt. Úgy tűnik, a lányok inkább hallgatnak komolyzenét, mint a fiúk. (Ez az adat lényegesen eltér a Pasquier kutatásában közölt adattól, amely szerint a francia középiskolás fiúk és lányok azonos - 11% - arányban hallgatnak komolyzenét). Szintén pozitív jelenségként értékelhetjük, hogy körükben a népzene hallgatottsága is 19%. Csupán a magyar nóta, az egyházzene és a manele hallgatottsága van 10% - 12% között.

4. ábra. A zenei preferenciák nemek szerinti megoszlása

A fiúk kedvence a rock, ezt követi sorrendben a house, a rap és a pop. Esetükben ezen a négy stíluson kívül csupán a mulatóst haladja meg a 25%-os hallgatottságot. Az egyházzene mutatója kiugróan alacsony, azaz még alacsonyabb, mint a többi alig hallgatott zenéé. A zenehallgatási mutatók alapján úgy véljük, a fiúk zenei preferenciái beszűkültebbek, egyhangúbbak, mint a lányoké. Ez az adatsor is tehát, akár az előbbi elemzések adatai, a fiúk fokozottabb passzivitását mutatja.

⁶ A 2011-ben feldolgozott kutatásunkban az értékrendet, a kulturális fogyasztást, médiafogyasztást és a zenével kapcsolatos magatartást, valamint ezek összefüggéseit is vizsgáltuk (ezek eredményeire utalunk). Jelen tanulmányban kutatásunknak csak a zenei ízlésre vonatkozó kérdéseit tárgyaljuk.

A zenei preferenciák a társadalmi státusz szerint:

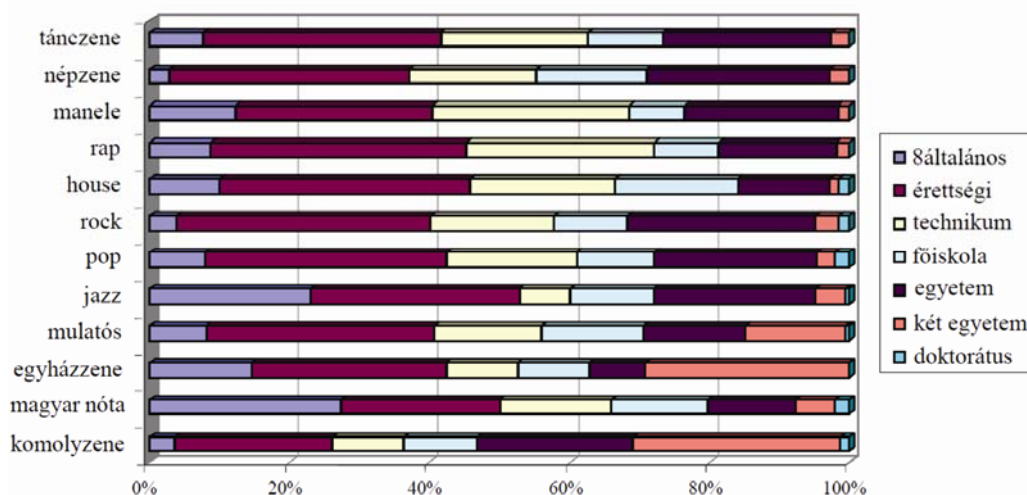
A diákok túlnyomó többsége (86%) naponta hallgat zenét. A szülők iskolázottságának függvényében megvizsgáltuk a napi zenehallgatás mértékét, és láthattuk, hogy a két tényező nem függ össze.

Kutatásunk szempontjából azonban a mennyiségi mutatóknál sokkal fontosabb az, hogy milyen zenét hallgatnak. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy a preferenciák milyen arányban oszlanak meg a szülők iskolázottságának függvényében, és hogy van-e közöttük összefüggés.

Nem meglepő, hogy a 8 általánost végzett apák gyermekei hallgatják leginkább a magyar nótát, az viszont valamennyire igen, hogy körükben ezt a jazz követi. Ha figyelembe vesszük, hogy az ifjúság által legkedveltebb műfajokat alig hallgatják, akkor a jazz kiugró mutatója valamiféle ressentiment attitűddel lehet indokolható. A jazzt az egyházzene követi, amelyet valószínűleg az egyházas vallásosság indokol. A fentiekén kívül csak a manele haladja meg körükben a 10%-os hallgatottságot. Az összes többi 10% alatt van, még az ifjúság kedvencei is. A diákoknak ez a csoportja legkevésbé a népzene, a rockot és a komolyzenét hallgatja.

Az érettségivel rendelkező apák gyermekei hallgatják a legtöbb tánczenét és népzene. Ugyanakkor zenei preferenciáik a legkiegyenlítettebbek. Mindent hallgatnak, de legkevésbé a komolyzenét és a magyar nótát. Az érettségizett apák gyermekeinek zenei preferenciája azért is fontos, mert ők képezik a minta legnépesebb táborát (35,4%). A „mindent hallgatnak, de semmit kiemelkedő módon, és komolyzenét kevésbé” jelenség, végső soron az elemzésünk során körvonalazódó, a kultúrával szembeni szinte közömbös, sodródó magatartást sugallja. A technikumot végzett apák gyermekei esetében a legnépszerűbb a manele, a rap és a house. A legkevésbé hallgatott pedig az egyházzene, a komolyzene és a jazz.

A house, a népzene és a mulatós a főiskolát végzett apák gyermekeinek kedvence. A többit, beleértve a komolyzenét is nagyjából azonos mértékben hallgatják. A népzene, a rock, pop, jazz a legnépszerűbb ez egyetem végzett apák gyermekinél, majd csak ezt követi a komolyzene. Ez a csoport is eléggé eklektikus, ami a zenei preferenciát illeti. Figyelemre méltó, hogy manele-t is hallgatnak, viszont egyházzene a legkevésbé.

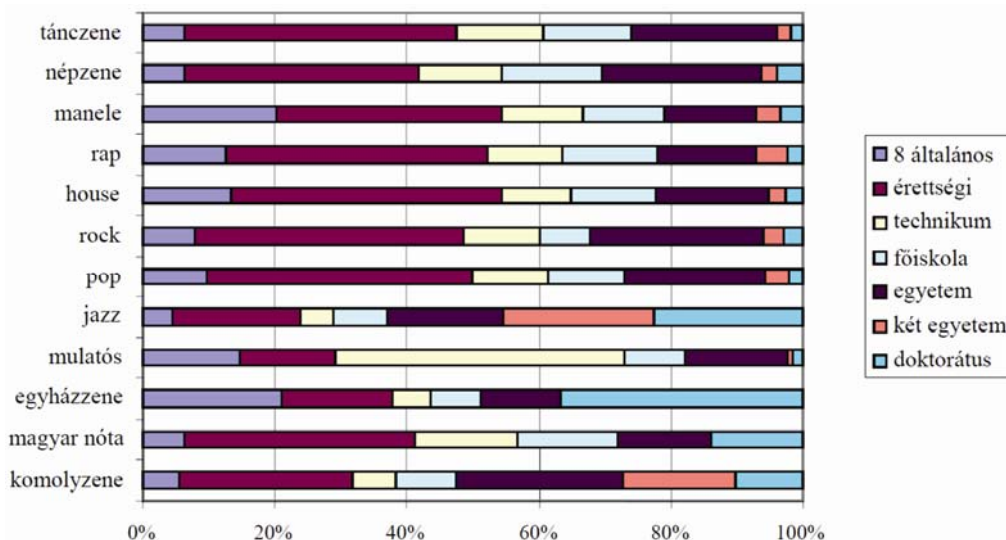
5. ábra. Zenei preferenciák és az apák iskolai végzettsége szerint

A két egyetemet végzett apák gyermekei hallgatnak a legtöbb egyház- és komolyzenét. Meglepő, hogy ezt a mulatós követi, majd viszonylag jóval kisebb arányban az összes többi. De legalább ennyire meglepő az is, hogy a doktorátussal rendelkező apák gyermekei hallgatják a magyar nótát, nagyjából ugyanolyan mértékben, mint a pop zenét, majd ezt követi a rock és a komolyzene. (A kutatásban, mint az elemzés során annyszor, ismét felmerül a kérdés: vajon tudják mi a különbség a népdal és a magyar nóta között, egyáltalán megkülönböztetik őket? Vajon a „népzene” fogalom kapcsán nem a hangszeres népzene, vagy a cigányzenére asszociálnak?)

Ugyanezt az elemzést elvégeztük az anyák iskolai végzettségével való összefüggésben is. Az alábbiakban ezt mutatjuk be. Bár az előző elemzéshez képest alapvető különbségek nincsenek, mégis akad egy-egy figyelemre méltó eltérés.

A nyolc osztályt végzett anyák gyermekeinek zenei választásában az előbbtől eltérő módon az egyházzene és a manele dominál. Az érettségizett anyák gyermekei részesítik leginkább előnyben a tánczenét és a magyar nótát, a jazzt, a mulatóst és az egyházzenét pedig kevésbé. A legtöbb mulatóst, a technikumot végzett anyák gyermekei hallgatják.

Az egyetemei végzettségű anyák gyermekei több komolyzenét hallgatnak, mint az előző összefüggésben láthattuk. A két egyetemet végzett anyák gyermekei egyáltalán nem hallgatnak sem magyar nótát, sem egyházzenét és gyakorlatilag mulatóst sem (mindössze egy diák jelölte be). A jazz a kedvencük, ezt követi a komolyzene, egyebet kevésbé hallgatnak. A doktorátussal rendelkező anyák gyermekei hallgatják a legtöbb egyházzenét, viszont több magyar nótát hallgatnak, mint komolyzenét.

6 ábra. Az ifjúság zenei preferenciái az anyák iskolai végzettsége szerint

Az eltérések tehát nem túl jelentősek. Lényeges azonban, hogy mindkét esetben a diplomás szülők gyermekeinél a komolyzene, az egyházzene és a népzene iránti igény kimutatható.

Az összehasonlítás az apák és az anyák végzettsége szerint, természetes módon nem jelöl nagy különbségeket, viszont úgy tűnik a diplomás anyák hatása a lehangsúlyosabb, mert ebben az összefüggésben találjuk az átlagostól leginkább eltérő preferenciákat.

Összegzés

Az ifjúság zenei ízlését, zenével kapcsolatos magatartását elemezve úgy véljük, nem lehet túlzottan kategorikus következtetéseket levonni. Láthattuk, hogy milyen zenét szeretnek, melyek a hallgatott zene kedveltségének szempontjai, de azt is láthattuk, hogy választásaikat rengeteg tényező befolyásolja. Ha megállapítjuk, hogy az ifjúság meglehetősen szegényes és egyhangú zenei kódot birtokol, akkor nem ítéletet fogalmazunk meg, hanem azt az alaphelyzetet, ténytet, amelynek okait kutatásunk során igyekeztünk megérteni.

Kutatásunk alanyai, ami a kulturális ellátottságot, lehetőségeket illeti, az átlagosnál jobb helyzetben vannak. A szülők iskolázottsága jóval meghaladja a romániai magyar átlagot (40% felsőfokú végzettségű), a családok rendelkeznek mindazokkal az audiovizuális eszközökkel, amelyek a korszerű információszerzést, művelődést segítik, bőséges a könyvvel való ellátottság (ha az otthoni könyvtáron kívüli lehetőségeket is figyelembe vesszük), az otthoni zenetár. A kutatás helyszínei Nagyenyed kivételével mind megyeszékhelyek, nagy múltú, tekintélyes kulturális intézményekkel, tehát a művelődés lehetősége mindenki számára elérhető. Az ifjúság ebben a jónak mondható környezetben nő fel, alakítja ki világlátását, értékrendjét, kultúráját.

A zenehallgatási szokások alapján arra következtetünk, hogy a zene funkcióinak csak szűkös tartománya, első sorban a szórakoztató funkció „működik”, amely díszletül szolgál a korszerű szórakozási alkalmaknak, s mint ilyen, a divatnak kell megfelelnie, szinte azt mondhatjuk, hogy divatcikké vált. A divatot viszont a média teszi követendővé, kívánatosá, elterjedté, s mivel az ifjúság egy hét alatt nagyjából annyi időt tölt a képernyő előtt, mint egy egész szemeszter (ha heti egy órája van), vagy tanév (ha heti fél óras tantárgy az ének) alatt énekórán, természetes, hogy a média hatása lényegesen nagyobb. A médiának, és különösen a kereskedelmi csatornáknak (amelyeket az ifjúság leginkább néz), meglehetősen egysíkú a zenei kínálata, de ez a kínálat képezi az ifjúság zenei preferenciáinak alapját. Ebből az alapból kiindulva lehet tovább vizsgálni más tényezők hatásait, amelyek valamelyest árnyalják a zenehallgatási preferenciáikat.

Az ifjúság zenehallgatási szokásait a mindennapos, sőt egész napos zenehallgatás jellemzi, mindent hallgatnak, amit kínál a média, egy szűkebb csoport egyebet is. Az egyéni zenei ízlésük meglehetősen eklektikus. A barátokkal való zenehallgatás azonban szinte csak a divatos irányzatokra korlátozódik, a csoportnyomás nemigen tűr meg más stílusú zenét. Ez a jelenség felerősíti a média által diktált zenei divatot. A divat pedig csupán néhány irányzatra korlátozódik: pop, house, rock és rap.

Az ízlésfelmérő során feltett kérdésünkre kapott válaszok alapján láttuk, hogy a zenei preferenciákban a szöveg jelenti a fő támpontot. Fontos kritérium, hogy a zenére lazulni, kikapcsolódni, ugrálni, szórakozni lehessen. Lényeges, szinte kizárólagos elvárás a pörgő, gyors ritmus, ennek hiányában a zene unalmas. Ebben az elvárásban a dallamnak, a harmóniának, a zenei tartalmaknak a szerepe lényegtelen, senki nem figyel rá. A szóhasználat is árulkodik a dallam kevésbé lényeges voltáról: egy könnyűzenei produktum megnevezése ma már nem dal, hanem szám. Az ifjúság pedig nem a zeneművészetre, hanem sokkal inkább a zeneipar termékeire tart igényt. Főáramú zenei ízlés lényegét talán az egyik válaszadónk mondatával fejezhetjük ki leginkább: „Jó ritmus, jó duma, jó szám.”

Szakirodalom

Adorno, Theodor W. (1998): A zenével kapcsolatos magatartás típusai. In Adorno, Th. W: *A művészet és a művészetek*. Helikon Kiadó, Budapest, 306-323.

Angi I. (2008): A zenével kapcsolatos magatartás típusai. In *Ízléstípusok esztétikája Nagyvárad zenei életének tükrében*. PKE Zeneművészeti tanszék, a Sapientia KPI által támogatott kutatás. Kézirat.

Behne, E. K. (1986): *Hörertypologien. Zur Psychologie des jugendlichen*. Musikgeschmacks, Regensburg

Behne, E. K. (1994): Zenei preferenciák és zenei ízlés. In *Musikpsychologie*, Hrsg von Bruhn, Oerter, Rösing, Rowohlts Enzyklopädie, 339-350.

Bourdieu, P. (1987): A művészeti észlelés szociológiai elméletének elemei. In *Művészetszociológia. Válogatott tanulmányok*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest

Chirodea, L. (2008): Muzica și publicul. Tipologia socio-estetică a pretențiilor de gust. In *Ízléstípusok esztétikája Nagyvárad zenei életének tükrében*. PKE Zeneművészeti tanszék, a Sapientia KPI által támogatott kutatás. Kézirat.

Couleageon, Ph. (2010): Les métamorphoses de la légitimité. Class sociales et gout musical en France. In *Actes de la recherche en sciences sociales*, nr. 181-182.

Demény A.: Zenei közérthetőség.

http://demenyattila.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=102&Itemid=98&lang=hu
(2010. 04. 20.)

Glévarec, H. – Pinet, M. (2009): La „tablature” des goûts musicaux: un modèle de structuration des préférences et de jugements. In *Revue française de sociologie*, vol. L, nr. 3, juillet-septembre.

Hartmann, N. (1977): Előtér és háttér a nem ábrázoló művészetekben. In Hartmann, Nicolai: *Esztétika*. Magyar Helikon, Budapest, 182-207.

Hausmann Kóródy A. (2011): *Ízlés vagy sodródás? Összefüggések a romániai magyar középiskolások zenei ízlése, zenével kapcsolatos magatartása és értékrendje, kulturális fogyasztása között.* Doktori értekezés. Kézirat.

Losonczi Á. (1969): *A zene életének szociológiája.* Zeneműkiadó, Budapest

Molénat, X. (2010): *Les nouvelles harmonies du goût musical.*

http://www.scienceshumaines.com/les-nouvelles-harmonies-du-gout-musical_fr_25747.html

(2010. 10. 26.)

Müller, R. (1990). *Soziale Bedingungen der Umgehensweise Jugendlicher mit Musik. Theoretische und empirisch-statistische.* Untersuchung der Musikpädagogik, Essen

Pasquier, D. (2002): *Les cultures lyséennes.* Edition Autrement, Paris

Schäfers, B. (1998): *Soziologie des Jugendalters: Eine Einführung.* 6. aktualisierte und überarbeitete Auflage, Opladen

Szerző

Hausmann Kóródy Alice, Partiumi Keresztény Egyetem, Zeneművészeti Tanszék, Nagyvárad, (Románia). E-mail: hausmannaliz@gmail.com